

# Nowak, Zenon

---

"L'Ordine teutonico. Alle origine dello prussiano", Karol Górski, Torino 1971 : [recenzja]

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2-3, 460-461

---

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

coraz silniej zwraca się na południe. Jej celem jest opanowanie tronu krakowskiego. Równocześnie we własnym księstwie Konrada następuje nieuchronny proces dezintegracji, związany z dorastaniem synów Kazimierza, Bolesława i Siemowita, którzy zaczynają dążyć do pozyskania własnych dzielnic. Najcenniejszą częścią rozprawy B. Włodarskiego jest analiza, tym razem już przeważnie samodzielna (dotychczasowa literatura niewiele na tym polu działała), owego przejścia od „planu północnego” do „planu południowego” (s. 47). Są to lata 1227—1243. Ostatnim epizodem „planu północnego” była bitwa pod Suchodolem (25 V 1243), która ostatecznie przekreśliła dążenia Konrada do opanowania Małopolski. Rekonstrukcja wydarzeń w wymienionym okresie obejmuje sprawy dotyczące całej Polski.

Miłośnicy dziejów polskiego rozbitcia dzielnicowego będą równie chętnie sięgali do pracy B. Włodarskiego, jak dotąd do *Studiów* S. Zachorowskiego.

Gerard Labuda

Karol G ó r s k i, *L'Ordine teutonico. Alle origine dello prussiano*, Torino 1971, ss. XVI, 287, 6 wkładek ilustr., 1 tab. genealogiczna.

Centona na europejskim rynku wydawniczym oficyna włoska Giulio Einaudi wydała książkę wybitnego uczonego polskiego, Karola Górskiego, pt. *Zakon krzyżacki. U początków państwa pruskiego*. Fakt ten zasługuje na szczególne podkreślenie, gdyż jest to pierwsza, tak obszerna, praca polskiego historyka o dziejach Zakonu, która została wydrukowana przez zagraniczny dom wydawniczy. Dotychczas czytelnik nie znający języka polskiego dla uzyskania informacji o Zakonie zmuszony był sięgać do obfitej, aczkolwiek nie zawsze obiektywnej, literatury niemieckiej. Praca ta stanowić może początek w przełamaniu monopolu historiografii niemieckiej dotyczącego informowania czytelnika krajów zachodnich o znaczeniu i roli Krzyżaków, zwłaszcza o przeszłości Europy środkowowschodniej.

Karol Górski jest autorem pierwszej, ze stanowiska polskiego, gruntownej syntezy państwa krzyżackiego w Prusach, od której ukazania się drukiem minęło jednak ponad ćwierć wieku<sup>1</sup>. Niniejsza książka nie jest po prostu przetłumaczeniem tamtej, od napisania której nastąpił przecież ogromny postęp w zakresie znajomości źródeł do dziejów Zakonu i ich interpretacji, do czego w niemalym stopniu przyczynił się sam autor. Ogólnie należy zauważyć, że w omawianej pracy widać nie tylko dbałość o szczegóły, o każdy fakt i zdarzenie historyczne, które są starannie dobrane i wyważone, ale również szeroki rozmach i oddech ukazane w przemianach państwa krzyżackiego na tle ogólniejszych procesów zachodzących w całej Europie. W ten sposób napisana synteza, głęboko przemyślana, mogła wyjść tylko spod pióra autora, który spędził ponad 40 lat intensywnej pracy badawczej nad historią Zakonu. Nie znaczy to, że książka jest pozbawiona solidnego bagażu erudycyjnego, wręcz przeciwnie, zawiera ona bogaty materiał faktograficzny niezbędny w niej ze względu na adresata.

Omawianą pracę poprzedza krótka przedmowa i kilkunastonicowe wprowadzenie, w którym naświetlono możliwości i sposoby badania dziejów Zakonu. Właściwa jej treść ujęta jest w pięciu rozdziałach, mianowicie: 1. *Zakon krzyżacki nad brzegiem Morza Śródziemnego i Bałtyku*; 2. *Państwo wielkiego mistrza w Prusach*; 3. *Zakon przeciw unii polsko-litewskiej*; 4. *Walka o wolność*; 5. *Upadek i sekularyzacja*, oraz w epilogu, obejmującym dwa mniejsze rozdziałiki: 1. *Koniec Zakonu w Inflantach* i 2. *Gałęz Zakonu krzyżackiego w Rzeszy*. Każdy rozdział dzieli się z kolei na podrozdziały w liczbie od 11 do 15. Konstrukcja całej pracy jest jasna i przejrzysta. Rzeczą zbytnią byłoby tu szczegółowe omawianie treści wszystkich rozdziałów, ale warto przynajmniej wymienić tytuły podrozdziałów jednego z rozdziałów, na przykład piątego: 1. *Narodziny wolności*; 2. *Kryzys Zakonu w Prusach*; 3. *Związek stanów pruskich*; 4. *Polityka pokojowa Konrada von Erlichshausen*; 5. *Akty terroru i represji*; 6. *Interwencja biskupów i ostatnie lata Konrada von Erlichshausen*; 7. *Pierwsze lata rządów Ludwika von Erlichshausen*; 8. *Przygotowania do procesu*; 9. *Proces cesarski*

<sup>1</sup> K. G ó r s k i, *Państwo krzyżackie w Prusach*, Gdańsk—Bydgoszcz 1946.

i wyrok; 10. Powstanie; 11. Wojna trzynastoletnia: pierwszy okres; 12. Drugi okres: transakcje i sprzedaż zamków; 13. Trzeci okres: ofensywa Zakonu krzyżackiego; 14. Czwarty okres: 1463—1466; 15. Pokój toruński w 1466 r. Przy okazji tego rozdziału należy dodać, że Karol Górski pozostał przy swojej periodyzacji wojny trzynastoletniej, przyjętej już w pracy *Pomorze w dobie wojny trzynastoletniej* (1932 r.), dzieląc ją na cztery okresy<sup>2</sup>. Podział ten, zdaniem autora, lepiej uwypukla i akcentuje poszczególne jej okresy niż tylko podział dwudzielny Mariana Biskupa<sup>3</sup>, co jest tak przydatne w książce przeznaczonej jednocześnie dla szerszego czytelnika. Do interesujących miejsc w książce należą także te, w których autor pisze o Zakonie w aspekcie społecznym, o jego strukturze społecznej. Wymieniłbym tu głównie podrozdziały w drugim rozdziale: *Zakon w świetle swoich statutów (wiek XIII)* i *Struktura Prus w XIV wieku*. Ciekawie napisany jest również podrozdział o sztuce i kulturze w Prusach.

Praca, zgodnie z charakterem wydawnictwa, nie ma odsyłaczy do wykorzystanych materiałów źródłowych i opracowań, ale brak ten w części rekompensują załączone na jej końcu obszernie uwagi bibliograficzne, w których autor omówił krytycznie literaturę przedmiotu. Poza tym, z myślą o szerszym czytelniku, do książki załączona jest tablica genealogiczna dynastii Arpadów, Andegawenów, Piastów, Jagiellonów, Luksemburgów, Habsburgów i Hohenzollernów. W tym samym celu dodano osiem mapek, największe — formatu książki. Nie wszystkie jednak mapki można uznać za udane, co dotyczy szczególnie pierwszej, zatytułowanej: *Posiadłości Zakonu krzyżackiego (1400 r.)*, która mimo tego tytułu na obsywie Europy ogranicza się do przedstawienia tylko posiadłości Zakonu w Prusach i Inflantach, przy czym dość niedokładnie.

Na ogół wydawnictwo Enaudi wyszło obronną ręką z oddania prawidłowej pisowni polskich miejscowości i imion. Dla ułatwienia czytelnikowi, do pracy załączono wykaz nazw polskich i niemieckich miejscowości i imion. Widać jednak brak ujednolicenia w oddaniu imion polskich i niemieckich w formie włoskiej. Obok formy Corrado i Enrico występuje też Konrad czy Heinrich. Konrad, książę mazowiecki, pojawia się pod formą Corrado, ale na przykład Konrad von Erlichshausen tylko w tej formie. Lepiej może byłoby oddać imię ojca Pawła Włodkowica w postaci zlatynizowanej ogólnie przyjętej. Vladimiri miast Vladimiri (por. wielką pracę Stanisława Bełcha, *Paulus Vladimiri*). Niestety na stronach książki pojawiło się nieco błędów korektorskich (korekty przeprowadziła sama redakcja wydawnictwa bez udziału autora). Najbardziej przykry błąd wkradł się do daty założenia Towarzystwa Jaszczurczego, rok 1357 zamiast 1397.

Książka *L'Ordine teutonico* także pod względem szaty graficznej prezentuje się doskonale. Treść jej niewątpliwie uzupełniają i wzbogacają pomysłowo dobrane i o niebagatelnych ujęciach ilustracje. Oko kupującego przyciągać będzie ładna obwoluta z fotografią ukazującą fragment płyty nagrobnej Krzyżaka Kunona Liebensteina z Nowego Miasta.

Na koniec należy jeszcze raz podkreślić, że czytelnik zagraniczny otrzymał z rąk wybitnego znawcy, Karola Górskiego, pod każdym względem interesującą syntezę o dziejach Zakonu. Wskazane byłoby udostępnienie tej pracy także czytelnikowi polskiemu.

Zenon Nowak

Heide Wunder, *Siedlungs — und Bevölkerungsgeschichte der Komturei Christburg (13.—16. Jhd)*, Wiesbaden 1968, ss. 282, 4 mapy; Marburger Ostforschungen, Bd. 28.

Stosunkowo bogata literatura poświęcona problemom osadniczym ziem pruskich powiększyła się o nową i dodajmy zaraz na wstępie — cenną pozycję. Autorka tej dysertacji doktorskiej zajęła się stosunkami osadniczymi w komturstwie dzierzgoń-

<sup>2</sup> Por. K. Górski, *Nowa praca o wojnie trzynastoletniej*, *Zapiski Historyczne*, t. 34, 1969, z. 2, ss. 60—61.

<sup>3</sup> M. Biskup, *Trzynastoletnia wojna z Zakonem krzyżackim 1454—1466*, Warszawa 1967.